

Музика О. Я.,
доцент кафедри образотворчого мистецтва
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини,
канд. пед. наук, доцент

ХУДОЖНЬО-ТВОРЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК ФАКТОР САМОРОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА

У статті розглядається актуальна проблема мистецько-педагогічної освіти: значення художньо-творчої діяльності в саморозвитку особистості майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Розкривається роль викладача фахових дисциплін у процесі активізації художньо-творчої діяльності студентів. Наголошується на важливості формування у них стійкої мотивації до саморозвитку, самовдосконалення, самореалізації.

***Ключові слова:** художньо-творча діяльність, мотивація, саморозвиток, самовдосконалення, самореалізація, синергетичний підхід, майбутні вчителі образотворчого мистецтва.*

Постановка проблеми. Сучасні процеси інтеграції України до європейського освітнього простору, глобалізації у соціокультурній, політичній та економічній сферах вимагають кардинальних реформ у системі вищої освіти загалом, а особливо – мистецько-педагогічної. Нагальною потребою сьогодення є всебічний розвиток особистості, інтелект, нестандартність мислення, вияв творчості в будь-якій сфері діяльності.

Пріоритетним завданням освіти є формування активної особистості, яка здатна реалізувати свій творчий потенціал у складних динамічних соціально-економічних умовах, бути конкурентоспроможною на ринку праці.

Процес навчання студента у вищому навчальному закладі безпосередньо пов'язаний з його особистісним становленням, професійно-творчим розвитком. Тому особливої уваги потребує активізація художньо-творчої діяльності майбутніх учителів образотворчого мистецтва, як

потужного фактору їхнього саморозвитку та самовдосконалення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема саморозвитку особистості широко представлена в гуманістичній психології (А. Адлер, Р. Ассаджіолі, А. Маслоу, А. Менегетті, Г. Олпорт, К. Роджерс, В. Франкл, Е. Фромм, Д. Шульц та ін.). Професійний саморозвиток майбутнього вчителя є актуальною проблемою у наукових працях психологів і педагогів (Г. Балл, Л. Виготський, Н. Кічук, С. Рубінштейн, С. Смирнова, Б. Федоришин, І. Харламов та ін.). Питання професійної підготовки майбутніх учителів вивчали О. Абдуліна, А. Алексюк, Ю. Бабанський, Н. Гузій, І. Зязюн, В. Кан-Калик, Н. Кузьміна, Н. Ничкало, О. Савченко, В. Сластьонін та ін.

Духовно-особистісні принципи підготовки вчителя, вдосконалення сутнісних основ педагогічної освіти, роль мистецтва у розвитку творчої індивідуальності майбутнього педагога розкрили у своїх працях С. Гончаренко, І. Зязюн, П. Воловик, М. Лещенко, О. Олексюк, О. Отич, Г. Падалка, О. Рудницька та ін.

Особливості професійної підготовки майбутніх учителів образотворчого мистецтва досліджували Т. Батієвська, О. Каленюк, О. Кайдановська, Ю. Мохірева, М. Пічкур, Л. Покровщук, О. Смірнова, М. Стась, Т. Стрільєвич, О. Ткачук, Т. Штикало та ін. Зокрема, творчий розвиток майбутніх учителів образотворчого мистецтва висвітлено в працях С. Коновець, формування їх естетичної культури в процесі навчання у вищому навчальному закладі розкрито у дослідженнях Г. Сотської.

Однак особливості саморозвитку майбутнього вчителя образотворчого мистецтва у процесі фахової підготовки ще досліджено не достатньо.

Метою статті є висвітлення значення художньо-творчої діяльності в саморозвитку особистості майбутніх учителів образотворчого мистецтва, ролі викладача фахових дисциплін у процесі активізації цієї діяльності завдяки формуванню у студентів стійкої внутрішньої мотивації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема саморозвитку особистості у наукових дослідженнях розглядається у контексті понять

«творчість», «творча діяльність». Як філософська категорія, творчість – це вища і специфічна форма розвитку. У свою чергу, розвиток – це рух, діяльність, у процесі якої відбувається становлення особистості, яка є центром, суттю всього буття.

Особистість розкривається у контексті соціальних відношень, предметної діяльності, спілкування. Вона невід’ємна від філософської категорії «система». Сьогодні міждисциплінарним напрямом у науці є синергетична концепція філософського поняття розвитку нелінійних систем.

Термін «синергетика» у перекладі з грецької означає «співдружність», «співробітництво» [6, 456] і визначається як «сучасна теорія самоорганізації, нове світобачення, яке пов’язується з дослідженням феноменів самоорганізації, нелінійності, нерівноважності, глобальної еволюції, вивчення процесів становлення «порядку через хаос» (І. Пригожин), біфуркаційних змін, незворотності часу, нестійкості як основної характеристики процесів еволюції» [4, 618]. Концептуально-методологічна новизна ідеї самоорганізації ґрунтується на визнанні здатності різних систем до саморозвитку не лише за рахунок енергії, інформації, речовини ззовні, але й завдяки використанню їх внутрішніх можливостей, що особливо важливо у контексті нашого дослідження.

Більшість науковців розуміють феномен саморозвитку, як обов’язково внутрішній, мотиваційний процес, спрямований на досягнення конкретної мети; як свідоме самовдосконалення (Г. Костюк, М. Боришевський, М. Костогризов). Внутрішньо організовані процеси відбуваються за умови, що сама особистість спрямована на саморозвиток. Процес саморозвитку не має меж і відбувається протягом усього життя.

У психології та педагогіці ця проблема розглядається в рамках Я-концепції (Р. Бернс, Е. Еріксон), проблеми людського «Я» і самосвідомості особистості (І. Дубровіна, І. Кон, К. Роджерс, В. Столін та ін.), самовиховання особистості (О. Кочетов, Л. Рувинський та ін.), саморегуляції діяльності (М. Боришевський, О. Конопкін, Ю. Миславський),

самовизначення особистості (Є. Климов, І. Чечель та ін.).

У концепції саморозвитку особистості Г. Костюка розкривається співвідношення розвитку як власної активності суб'єкта і як наслідку його взаємодії з навколишнім середовищем. Виходячи з цього, освітнє середовище вищого навчального закладу може розглядатися як оптимальне для розвитку та саморозвитку особистості студента. Численні наукові дослідження доводять необхідність переходу психолого-педагогічної діяльності викладача на якісно новий рівень суб'єкт-суб'єктної взаємодії. Це можливо лише завдяки саморуку прагнень і цілей, засвоєнню особистістю соціального досвіду в процесі діяльності, зокрема, навчально-виховної [2].

За твердженням М. Федорової, головними чинниками оптимізації навчального процесу на основі синергетичного підходу є підвищення його цілеспрямованості; посилення мотивації; активізація; удосконалення форм навчання; особистісні якості педагога [7, 143–145].

Відтак, розглядаючи особистість студента з позицій синергетичної концепції саморозвитку, можна виокремити такі її особливості: енергетика – активний початок, який впливає на систему з боку творчої особистості; відкритість системи – постійний обмін енергією, інформацією з навколишнім середовищем; діалогічність системи – здатність до спілкування, уміння звертатися до внутрішнього світу, побачити його очима іншої людини; свобода вибору: ідея нелінійності розвитку, що лежить в основі синергетики і полягає у багатоваріантності, можливості вибору з цих альтернатив у процесі конструктивної діяльності; задоволеність діяльністю, що якісно впливає на саморозвиток особистості [7].

На нашу думку, дисципліни циклу професійної та практичної підготовки (рисунок, живопис, композиція, декоративно-прикладне мистецтво та ін.) мають невичерпні можливості щодо стимулювання творчого потенціалу студентів, адже виконання програмних завдань і завдань самостійного характеру вимагає їхнього включення до продуктивної навчально-творчої й художньої діяльності.

Зазначимо, що головним психологічним процесом студентського віку є становлення самосвідомості й стійкого образу «Я», відкриття свого внутрішнього світу. Виникає потреба у самопізнанні, самовираженні, бажанні виразити свою індивідуальність, проявляється потреба у самоповазі, отриманні визнання від інших. Тому свідоме і цілеспрямоване використання вікових особливостей дозволяє педагогу максимально стимулювати діяльність студентів, сприяти особистісному становленню, розвитку позитивної мотивації, спрямованості на саморозвиток. Завдяки мотивації у студентів формуються стійкі інтереси, зацікавленість у поглибленні знань, підвищенні свого освітнього рівня, духовного збагачення. А спрямованість особистості вважають своєрідним дзеркалом, у якому відбивається сутність її саморозвитку, характер і потенціал, а також важливим мотивом діяльності й результатом внутрішньої активності [3].

На думку Л. Виготського, саме художньо-творча діяльність має найбільш придатні умови для розвитку творчої особистості. У процесі художньої творчості митець виражає свої думки й почуття, прагнення до прекрасного, своє ставлення до того, що відбувається в суспільстві. Вчений зазначає, що у процесі художньої діяльності успішно розвиваються спостережливість, внутрішнє бачення, образність та емоційність, конкретність мислення й уяви, здатність до синтезу.

Згідно наукових досліджень, художня діяльність об'єднує у собі всі основні види людської діяльності: пізнавальну, основою якої є абстрактне мислення, а допоміжними механізмами – увага, пам'ять, уява, емоції, інтуїція та ін.; ціннісно-орієнтаційну, основою якої є переживання, а додатковими – емоції; перетворювальну, яка базується на уяві, а додатковими компонентами вважають естетичні відчуття матеріалу; комунікативну, яка заснована на спілкуванні зі світом й іншими людьми [1, 319].

У творчій діяльності провідну роль відіграє мотивація, адже вона – її рушійна сила, «пусковий механізм» (Л. Виготський, О. Леонтьєв, О. Лук, А. Маслоу, О. Матюшкін та ін.). На думку багатьох психологів, мотивація є

стрижнем розвитку особистості, бо зумовлює характер її поведінки, спрямовує діяльність у потрібне русло.

У визначенні джерел активності саморозвитку необхідно враховувати те, що соціальне оточення, виховання, навчання можуть прискорювати чи гальмувати цей процес. Тому роль педагога-наставника полягає в тому, щоб допомогти особистості студента в побудові індивідуальної траєкторії саморозвитку, в пошуку та реалізації суттєвих смислів, набутті вільних життєвих виборів і відповідальності за зроблені вибори, в побудові відносин з іншими людьми і розкритті духовного потенціалу.

Для активізації процесу саморозвитку особистості особливе значення має прагнення до самостійного надбання нових знань, умінь і навичок, цілеспрямованість дій, прагнення до нешаблонного виконання творчого завдання, тобто наявність пізнавальної мотивації.

Активізації творчої діяльності студентів на заняттях сприяють окремі практичні методи та прийоми, серед яких можна назвати: спільний пошук (викладачем і студентами) способів досягнення виразності творчої роботи, вибір оптимальної техніки виконання роботи, генерування гіпотез та асоціацій, використання асоціативно-образного зв'язку музики й образотворчого мистецтва, спеціальних короткочасних вправ на вивільнення творчої енергії, прийом паралельної діяльності викладача і студентів.

Творча активність сприяє творчому самовираженню особистості. Як вважає О. Рудницька, творче самовираження доповнює опановані знання і вміння багатством внутрішніх переживань, активізує образи підсвідомості й сприяє цілісному розвитку особистості [5, 96]. З огляду на це слід заохочувати студентів до виконання творчих робіт різного напрямку, використовувати різні матеріали і техніки, їх поєднання і комбінування з метою знаходження свого неповторного індивідуального стилю.

У дослідженні Ю. Шароніна проблеми творчості й творчої діяльності з позиції синергетики, визначено характерні риси творчого мислення педагога: багатоваріантність, різноманітність підходів, випадковість, хаотичність

[8, 81]. Тому базовими параметрами творчої особистості викладача фахових мистецьких дисциплін можна вважати: активність, відкритість, уяву, морально-ціннісні орієнтації, відповідальність, свободу самовираження, реалізацію, задоволеність діяльністю.

Виходячи з цього, визначимо основні завдання мистецької педагогіки щодо розв'язання порушеної проблеми: резонансне збудження внутрішніх потенцій особистості, потягу до творчості; свобода вибору; зміна відносин між викладачем і студентом на систему діалогу і співробітництва; рівноцінність прямого і зворотного зв'язку; спонтанне наростання складності вимог; орієнтація педагога на саморозвиток особистості студента, формування його духовно-естетичних потреб, ціннісних орієнтацій.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямку. Підсумовуючи вищезазначене, можна зробити висновок, що активна художньо-творча діяльність у процесі фахової підготовки є могутнім фактором саморозвитку особистості студента – майбутнього вчителя образотворчого мистецтва. Вирішальну роль у формуванні стійкої мотивації, спрямованості на саморозвиток, самовдосконалення й самореалізацію відіграє позиція педагога-наставника, його ентузіазм, атмосфера свободи думки, уміння організувати навчальний процес з урахуванням індивідуальних можливостей кожного його учасника, створення атмосфери довіри, співтворчості й взаємодії. При цьому важливим є розуміння особистості студента як цілісної, відкритої системи, здатної на постійний обмін енергією, інформацією з навколишнім середовищем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Каган В. И. Человеческая деятельность, опыт системного анализа / В. И. Каган. – М. : Политиздат, 1977. – 328 с.
2. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / Г. С. Костюк. – К. : Рад. шк., 1989. – 608 с.
3. Муляр В. І. Самореалізація особистості як соціальна проблема :

(філософсько-культурологічний аналіз) / В.І.Муляр. – Житомир, 1997. – 214с.

4. Новейший философский словарь / [сост. А. А. Грицанов]. – Минск : Изд. В. М. Скакун, 1998. – 897 с.

5. Рудницька О.П. Педагогіка: загальна та мистецька: [навчальний посібник] / О.П.Рудницька – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2005. – 360 с.

6. Словарь иностранных слов. – 15-е изд., испр. – М. : Рус. яз., 1988. – 608 с.

7. Федорова М. А. Педагогическая синергетика как основа моделирования и реализации деятельности преподавателя высшей школы : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08 / Федорова Марина Александровна. – Ставрополь, 2004. – 169 с.

8. Шаронин Ю. В. Психолого-педагогические основы формирования качеств творческой личности в системе непрерывного образования : (синергетический подход) / Ю. В. Шаронин. – М. : МГИУ, 1998. – 321 с.

В статье рассматривается актуальная проблема художественно-педагогического образования: значение творческой деятельности в саморазвитии личности будущих учителей изобразительного искусства. Раскрывается роль преподавателя специальных дисциплин в процессе активизации художественно-творческой деятельности студентов. Подчеркивается важность формирования у них устойчивой мотивации к саморазвитию, самоусовершенствованию, самореализации.

Ключевые слова: *художественно-творческая деятельности, мотивация, саморазвитие, самоусовершенствование, самореализация, синергетический поход, будущие учителя изобразительного искусства.*

The actual problem of art education: the importance of artistic and creative activities in the self-developmet of personality of future fine art teachers is discussed in this article. The role of the teacher in the activation of artistic and

creative activity of students is described. The importance of forming their stable motivation for self-development, self-improvement and self-realization is underlined.

Key words: *artistic and creative activity, motivation, self-development, self-improvement, self-realization, a synergistic approach, future teachers of fine arts.*